

**ЕВОЛЮЦІЯ МЕТАФОР ВОВКА ТА КАБАНА У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ МОВИ)**

У статті досліджено метафоричне вживання давньоанглійських іменників wulf та eofer. Проаналізовано вживання даних лексем як компонентів власних імен-прізвиськ і символів у текстах переважно героїчного та релігійного дискурсу. Наведено докази зміни сприйняття англо-саксів під впливом християнізації населення. Зроблено висновки щодо відбиття динаміки світоглядних цінностей у випадку використання вищезаданих номінативних метафор.

Одним з різновидів метафори є номінативна метафора, до якої вдаються, коли потрібно знайти назву для певного класу реалій. Саме тому вона практично не виходить за рамки конкретної лексики і складає досить ефективний ресурс номінації. Відправною формулою метафоричного переносу у випадку утвердження метафори саме в номінативній функції є формула, наведена Ю.П. Солодубом:

$$A = B,$$

де В розглядається як метафоричне вираження А [1]. Таким чином, перенесення назви обмежується заміною одного образного значення іншим. Згідно з Дж.Лайонзом, ще античні мислителі робили спробу дослідження подібних переносів [2: 25]; Н.Д. Арутюнова називає їх власне переносом назви типу "ніс човна" тощо [3: 366].

Другорядною функцією номінативної метафори є створення прізвиськ та кличок індивідів, а також певних спільнот людей та місцевостей, які згодом можуть перетворитися у відповідні власні назви. Так, Ф.Б. Гуммере зазначає, що давньоанглійські поетичні тексти загалом є епічними за своїм характером, особливо завдяки "звичці виділяти одного чи іншого героя та давати йому назву як особливу похвалу (especial praise), метод, який часто називають "гомеровим" (Homeric) і що є особливо ефективним у найкращій з англо-саксонських бойових сказань "Битва при Молдоні" [4: 260]:

OE 79 ...þær stodon mid Wulfstane wigan unforhte,
Ælfere and Maccus [5]

NE There fought with Wulfstan warriors fearless,
Aelfere and Maccus [6]

(да. Wulfstan – суч. англ. Wolfstone, "Вовкокамін"; Ælf(h)ere – суч. англ. Elfarmy, "Ельфоармія" тощо).

При аналізі давньоанглійських текстів (особливо поетичних) впадає у вічі наявність безлічі власних назв, одним із складових елементів яких є певний іменник. У статі ми плануємо провести аналіз двох таких іменників, які активно використовувалися як засіб створення власних імен, а саме лексем *wulf* "вовк" та *eofer* (*eofer*) "дикий" кабан". Аналіз проводився на основі пам'яток давньоанглійської мови героїчної та теологічної тематики.

Найбільшими метафоричними потенціями при створенні саме імен індивідів характеризуються назви певних військових знарядь чи звірів, такі як да. *æsc* "спис (буквально – ясінь)", *céol* "корабель", *heoro* "меч", *scyld* "щит", *béo* (*bío*) "бджола", *gár* "спис", *ecg* "лезо, меч", *wulf* "вовк", *eofer* (*eofer*) "кабан" тощо.

Як правило, такі іменники ставали складовою частиною відповідних імен; пор. *Béowulf/Bíowulf* (укр. "бджола-вовк"; головний персонаж епосу), *Scyld* ("щит"; міфічний король Данії), *Æsc-here* ("спис-армія"; датський воїн), *Heoro-gár* ("меч-спис"; датський король), *Heoro-weard* ("меч-вартовий"; син Хеорогара), *Gár-tund* ("спис-рука"; батько короля англів Оффи), *Gár-ulf* ("спис-вовк"; фризський воїн), *Eofer* (укр. "кабан"; воїн із племені гаутів), *Hrōð-gár* ("слава-спис"; датський король, володар Хеороту), *Hrōp-ulf* ("слава-вовк"; племінник Хродгара) [7]; *Æscwine* ("спис-друг", тобто "друг списа"), *Æþelwulf* ("благородний вовк"), *Ceolwulf* ("корабель-вовк"), *Ecgbryht* ("яскравий меч") [8] та багатьох інших. Перелічені вище назви спочатку були застосовані у відношенні відповідних осіб як прізвиська внаслідок певної зовнішньої подібності чи мужності, проявленої в битві, і лише потім стали повноцінними іменами, причому дія номінативної метафори у подібних випадках обмежується, якщо можна так сказати, ліченими секундами: прізвисько є власне метафорою лише при створенні імені, далі воно закріплюється у мові та стає власним іменем. З певною долею вірогідності про метафоричний характер власних імен можна стверджувати, якщо ми говоримо про давні мови загалом; загальні назви сучасних мов давно втратили будь-який метафоричний характер, як, наприклад, суч. англ. *Roger* (да. *Hrōð-gár* ("слава-спис") чи *Albert* (*Æþelbeorht* ("благородний" та "яскравий; славетний") [9; 10].

Зокрема, використання поетами назв тварин характеризувалося високою символічністю, причому іноді між собою конкурували асоціації, коріння яких сягає кількох джерел (наприклад, германських і християнських) [11: XIII].

Так, слово "wulf" у давньоанглійській мові, що було широко розповсюджене як елемент імені ("name-element") та іноді використовувалась як "монотематичне" ("monothematic") ім'я (*Wulf Wonrēding* "Wulf, Wonred's son" [7: 2966], *Wulfric Leofwines sunu* [8: 1010] "Wulfric, son of Leofwin" [12: 1010] чи латинізоване ім'я *Lupus* [13: 1], була "загальним германським терміном для позначення людини, я не може знайти спокою, вигнанця" [14: 46]. Так, у поемі "Махімс II" вовка називають *earn anhaga* [15: 19], що означає "бідолашний вигнанець, самітник". Згодом така конотація використовувалась при створенні власних імен осіб, які за збігом обставин ставали вигнанцями.

Слід зазначити, що у давньоанглійському героїчному епосі іменник "вовк" має виключно позитивну конотацію, позначаючи собою також і хороброго, безстрашного воїна. Так, варто навести такі образні метафори як *hare heorowulfas* "grey wolves of war", *herewulfa* "war wolves" та *wælwulfas* "wolves of slaughter" (тобто воїни):

OE	96	Wodon þa wælwulfas... [5]
NE		Then advanced the wolves of slaughter...[6]
OE	181	hare heorowulfas hilde gretton, þurstige þræcwiges, þeodenholde [16]
NE		grey wolves of war went forward to the onslaught thirsting for battle, loyal of heart [17]
OE	2015	æfter þæm gehnæste herewulfa sið [18]
NE		these war wolves' fate after the battle [19]

Д. Харпер стверджує, що "англо-сакси, як і багато давніх народів Європи, мали подвійне сприйняття вовків. З одного боку, їх боялися та ненавиділи (через шкоду, яку приносили ці тварини селянам – М.А.)... З іншого боку..., вовка поважали завдяки його лютості та мужності ("ferocity and courage")" [20]. Слід зауважити, що обидві ці концепції не мали негативної конотації, оскільки до вовка ставилися з повагою.

Текстовий аналіз свідчить, що згодом під впливом християнства поняття вовка стало метафорою, що позначала собою таку негативну рису, як жадібність. Так, у перекладі біблійної "Книги Даниїла" на давньоанглійську мову підкреслюється жадібність вавилонського короля Навуходоносора, по відношенню до якого двічі вживається епітет *wulfheort* "wolf-hearted" (*þa onwoc wulfheort, se ær wingal swæf, Babilone weard* [21: 116] "then the wolf-hearted lord of Babylon awoke from his wine-flushed slumber" [22: 116]; *þa him unblīde andswarode wulfheort cyning* [21: 134] "and the wolf-hearted king was vexed" [22: 134]). Проміжним елементом метафоричного переносу було відчуття сильного голоду, з яким асоціювався вовк; пор. наступний приклад:

OE	2278	hwonne of heortan hunger oððe wulf sawle and sorge somed abregde [18]
NE		when from my heart grim hunger or the wolf shall tear my soul and sorrow." [19]

"Кабан" трактується з точки зору двох традицій: 1) антично-германської, що зображує та прославляє його як непереможного воїна та 2) іудейсько-християнської, що ставиться до нього як до виключно негативної фігури [23: 81].

Справді, вепр був символом, який глибоко шанувався англо-саксами дохристиянської епохи, причому "шанувався, цілком можливо, більше всіх тварин" [24]. Загалом, у багатьох давніх народів дикі кабани були метафоричними символами "фізичної сили, незалежності, мужності, люті та війни" [25]. Можливо, таке ставлення до дикого кабана було відбитком друїдських часів, адже у друїдів вепр був "символом духовної та інтелектуальної сили та влади, оскільки жив у лісі та їв жолуді з священних дубів" [25].

Порівняно з да. іменником *wulf* "вовк" іменник *eofer* (*eofor*) "кабан" набагато частіше вживається безпосередньо як елемент бойового обладунку, чим прямо підкреслюється символічність цього слова. Так, часто фігури, що зображували дикого кабана, прикріплювалися до шоломів воїнів; пор. *eoferas* "boars" (*eoferas cnysedan* "dashed boars (atop helmets)" [7: 1330]), *eoforlic* "boar-figures" (*eoforlic scionon ofer hléorberan* "boar-figures shone atop cheekguards" [7: 303]), *eofurcumble* "boar-helmet" (*he* (Constantinus – М.А.) *of slæpe onbrægd, eofurcumble beþeah* [26: 75] "he started up from his slumber and donned his helmet crested with the boar" [27: 3]). Це пояснювалося тим, що англо-сакси вірили, що "сила та міць кабана захистить людину, що носить її, під час війни" [24].

Зображення кабана також прикріплювалося до верхів'я прапорів (*ænlic eoforcumbul* [26: 259] "fair boar-crest" [27: 7], *hét dā in beran efor héafodsegn* "then he commanded to be brought in the boar-crested standard" [7: 2155]), у формі вепра виготовлялися вістря списів (*hræpe wearð on ýðum mid eoferspréotum heorohócyhtum hearde genearwod* "fast it was in the waves against boar-pikes savagely-hooked hard pressed" [7: 1439]) тощо.

Подібне метафоричне навантаження несе і да. іменник *swín* "swine" (*swýn ealgylden* "the swine all-golden" [7: 1110], *swín ofer helme* "the boar-crest" [7: 1288], *swínlicum* "swine-forms" [7: 1455]).

Схожі зображення тварин були характерні і для інших давніх народів: на стягах римського легіону зображувалися орел (найголовніший символ), вовк, мінотавр, кінь та кабан, усі з яких були "тваринними тотемами, що відображали релігійні вірування землеробного суспільства" [28]. Звичайно, оскільки вепр асоціювався з вищеперерахованими позитивними в розумінні англо-саксів цінностями, власні назви, що містили цю лексему та утворювалися за допомогою номінативної метафори, свідчили про мужність, хоробрість тощо відповідного індивіда.

Згодом на метафоричному значенні цієї лексеми позначився вплив християнської традиції, що розглядає дикого кабана як звіра, що "плондрує виноградник, який символізує царство Ізраїлю чи церкву Христа" [23: 81]. Вепр трактується саме таким чином у біблійній "Книзі Псалмів", а саме Псалмі 80, переклад якого міститься у т.зв. Paris Psalter:

OE	21	þu of ægyptum ut alæddest wræstne wingearð...
	34	...Hine utan of wuda eoferas wrotað, and wilde deor westað and frettað. [29]
NE		You have brought a vine out of Egypt... ...The boar out of the woods uproots it, And the wild beast of the field devours it. [30]

Таким чином, "кабан" стає метафорою руйнівника. Згодом з ним під впливом християнської традиції почали асоціюватися "лють Господня, невігластво, жорстокість, хіть, гнів, ненажерливість, ревності, дикунство, тиранія, ірраціональні та суїцидальні поштовхи, пристрасть, Антихрист, the beast of Revelation та диявол", хоч, на відміну від звичайної свині, дикого кабана "через його силу та незалежність іноді цінують як благородну тварину" [25].

Отже, ми маємо змогу пересвідчитися, що під впливом християнства образи вовка та кабана, які спочатку були символами хоробрості та мужності й активно використовувалися для створення прізвиськ та власних імен, отримали принципово нове трактування: вовк став метафорою жадібності, а кабан – руйнівника. Цим підтверджується думка, що загалом література середніх віків виникла та розвивалася на ґрунті язичницьких міфологій "варварських" народів (у випадку англо-саксів – на основі германських вірувань) з одного боку, та на ґрунті християнства – з іншого, причому вплив християнства поступово ставав переважаючим [31: 59]. Зокрема, література германських народів є вельми цікавою сумішшю ("a most interesting mixture") традиційного германського язичницького спадку (traditional, Germanic, pagan heritage) та латино-християнського впливу ("Latin-Christian influence") [32: 67].

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в аналізі інших іменників, що позначали собою тварин та рослин, адже "утворення нових значень у мові може здійснюватися не лише на основі специфічних ... психологічних асоціацій, але і зазнає сильного впливу з боку релігійної та міфологічної символіки" [33: 20]. Безперечно, дослідження семантики подібних лексем дозволило б пролити світло на цілу низку вірувань англо-саксів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Солодуб Ю.П. Французские стихи А. С. Пушкина (анализ одной инверсированной диафоры). // <http://filfak.ru>.
2. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – М., 1978. – С. 25-430.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1998, – 895 с.
4. Gummere F.B. The Popular Ballad. – Boston & New York: Houghton Mifflin Company, 1907. – 362 p.
5. The Battle of Maldon. // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a9.html>.
6. The Battle of Maldon (a Verse Translation by Douglas B. Killings). // <http://www.georgetown.edu/faculty/ballc/oe/maldon-trans.html>
7. Beowulf. Diacritically marked text and facing translation. // <http://www.heorot.dk/beo-intro-rede.html>.
8. The Anglo-Saxon Chronicle (Old English) // <http://wg.icl.co.uk>.
9. Campbell M. The etymology and history of first names. Anglo-Saxon Names. Copyright 1996-2006. // <http://www.behindthename.com/nmc/eng-anci.php>.
10. Medlej J. Names of Germanic, Old English, Saxon origins. // <http://www.cedarseed.com/air/germanicnames.html>.
11. Salisbury J.E. Introduction. // A Medieval World of Nature. A Book of Essays. / Ed. by J.E. Salisbury. – New York and London: Garland Publishing, Inc., 1993. – pp. XI-XVI.
12. The Anglo-Saxon Chronicle: Part 3: A.D. 920 – 1014. (New English Translation). Online Medieval and Classical Library Release #17. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Anglo/part3.html>.
13. Sermo Lupi ad Anglos by Wulfstan. // <http://english3.fsu.edu/~wulfstan>.
14. Stanley E.G. Wolf, my Wolf. // Old English and New. Studies in Language and Linguistics in Honor of Frederick G. Cassidy. / Ed. by J.H. Hall, N. Doane, D. Ringler. – New York and London: Garland Publishing, Inc., 1992. – pp. 46-62.
15. Maxims II (Old English). // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a15.html>.
16. Exodus (Old English). // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a1.EXODUS2.html>.
17. Exodus (New English Translation). Online Medieval and Classical Library Release #14b. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/exodus.html>.
18. Genesis (Old English). // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a1.JENESIS1.html>.
19. Genesis A & B (New English Translation). Online Medieval and Classical Library Release #14b. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/genesis.html>.
20. Harper D. Wolf and Werewolf. // <http://www.collasius.org/LITERATUR/04-HTML/wolf-werewolf.htm>.
21. Daniel (Old English). // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a1.DANIEL3.html>.
22. Daniel (New English Translation). Online Medieval and Classical Library Release #14b. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/daniel.html>.
23. Schleissner M. Animal Images in Gottfried von Strassburg's "Tristan". // A Medieval World of Nature. A Book of Essays. / Ed. by J.E. Salisbury. – New York and London: Garland Publishing, Inc., 1993. – pp. 77-90.
24. Anglo-Saxon Boars. // <http://www.englishheathenism.homestead.com/boar.html>
25. Tucker S. "ChristStory Pig Page." ChristStory Christian Bestiary, 1998. // <http://ww2.netnitco.net/users/legend01/pig.htm> (17 Feb. 2006).
26. Cynewulf. Elene (Old English). // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a2.6.html>.
27. Cynewulf. Elene. Translated by Charles W. Kennedy. Cambridge, Ontario: In parentheses Publications. Old English Series, 2000. – 26 p. // http://www.yorku.ca/inpar/Elene_Kennedy.pdf.
28. Fruhlinger J. Etymology of Vexillological terminology. // <http://www.hampshireflag.co.uk/world-flags/allflags/flagetym.html>.
29. The Paris Psalter: Psalm 79. // <http://www.georgetown.edu/labyrinth/library/oe/texts/a5.79.html>.
30. Psalm 80. New King James Version, 1982. // <http://www.olivetree.com/cgi-bin/EnglishBible.exe?version=nkjv&StringToSearch=ps+80>.
31. Лотман Ю.М., Минц З.Г., Мелетинский Е.М. Литература и мифы // Мифы народов мира. Т. 2. / Гл. ред. С.А. Токарев. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – С. 58-65.

32. Brewer D. Medieval European Literature. // Medieval Literature: the European Inheritance. / Ed. by B. Ford. – London: Penguin Books, 1984. – pp. 41-81.
33. Маковский М.М. Английская этимология. – М.: Высшая школа, 1986. – 151 с.

Матеріал надійшов до редакції 15.04.2006 р.

Антонюк Н.А. Эволюция метафор волка и кабана в древнеанглийской литературе (на материале англо-саксонского языка).

В статье исследуется метафорическое употребление древнеанглийских существительных wulf и eofor. Анализируется употребление данных лексем как компонентов собственных имен-прозвищ и символов в текстах преимущественно героического и религиозного дискурса. Приводятся доказательства изменения восприятия англо-саксов под влиянием христианизации населения. Делаются выводы относительно отражения динамики мировоззренческих ценностей в случае использования вышеупомянутых номинативных метафор.

Antonyuk M.O. The evolution of the "wolf" and "boar" metaphors in the Old English literature (on the basis of the Anglo-Saxon language).

The paper examines the metaphoric use of the Old English nouns "wulf" and "eofor". The author analyzes the symbolical use of the given lexical units as components of proper names and nicknames in the texts of mainly heroic and religious discourse. The evidence of modification of anglo-saxons' outlook under the influence of the population's christianization is presented. In the conclusions the emphasis is put on the reflection of perspective values in the nominative metaphors mentioned above.